

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ДО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Статтю присвячено актуальній проблемі формування фахової готовності майбутніх економістів, спрямованої на саморозвиток у професійній сфері. Визначено важливу роль застосування методів виховання і самовиховання, а також проектної технології навчання для розв'язання даної проблеми. Наведено приклади використання відповідних засобів формування готовності майбутніх економістів до фахового самовдосконалення з авторського педагогічного досвіду.

Ключові слова: *готовність майбутніх економістів до самовдосконалення; методи виховання і самовиховання; проектна технологія навчання; фаховий саморозвиток майбутніх економістів.*

Статья посвящена актуальной проблеме формирования профессиональной готовности будущих экономистов, направленной на саморазвитие в профессиональной сфере. Определена важная роль применения методов воспитания и самовоспитания, а также проектной технологии обучения для решения данной проблемы. Приведены примеры использования соответствующих средств формирования готовности будущих экономистов к профессиональному самосовершенствованию из авторского педагогического опыта.

Ключевые слова: *готовность будущих экономистов к самосовершенствованию; методы воспитания и самовоспитания; проектная технология обучения; профессиональное саморазвитие будущих экономистов.*

The article is devoted to actual problem of formation of future economists' special readiness, directed to self-perfection in the professional sphere. It's determined the important role of usage of training and self-training methods and project teaching technologies for solving this problem. Examples of usage of appropriate ways of forming of future economists' readiness for professional self-perfection taken from author's pedagogical experience are given.

Key words: *future economists' readiness for self-perfection; training and self-training methods; project teaching technology; future economists' professional self-development.*

Постановка проблеми. Одне з провідних завдань, що поставлені перед сучасними вищими навчальними закладами України, ґрунтується на потребі суспільства у фахівцях нового типу, які здатні були б забезпечити економічну

ефективність і конкурентоспроможність країни, її інтелектуальну самостійність і гідне місце в сучасному світі, мали наукові й фахові знання, високі моральні якості особистості, інтелектуальний і творчий потенціал, винахідливість, ініціативність, чуття нового, здатність адаптуватися до умов, що змінюються [4]. Найважливішою є потреба суспільства в наявності у майбутніх фахівців високого особистісного потенціалу, що дозволяє їм постійно засвоювати нові духовні цінності, зокрема професійні, і підвищувати свою кваліфікацію. Отже, саме у ВНЗ молода людина має набути вмінь та здібностей, що забезпечать їй у майбутньому успішну соціалізацію, тобто інтеграцію в суспільство та адекватну до обставин зміну поведінки в нових ситуаціях. У цьому й полягає *мета виховання майбутніх фахівців* під час їх професійної підготовки.

Актуальність підготовки економістів нового типу, які відповідали б у професійному й особистісному аспектах складним економічним реаліям сьогодення і були здатні успішно орієнтуватися в мінливих економічних умовах, обумовлена переходом України до принципово нових форм господарювання. Саме від підготовленості до якісної праці працівників економічної сфери, а також від того, наскільки збалансовано співвідносяться зі змістом діяльності їхні особистісні характеристики, залежить істотна частина успіхів підприємства (організації, фірми) зокрема й економіки країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню проблем самовиховання, саморозвитку, самовдосконалення присвячені теоретичні й навчально-методичні розробки відомих сучасних учених-педагогів Даньшевої С.О., Калініченко А.І., Карпенчука С.Г., Кучерявого О.Г., Оржеховської В.М., Семиченко В.А., Шестакової Т.В. та ін. Ми пропонуємо доповнити науковий доробок у цій сфері відносно використання методів виховання і самовиховання для формування фахової готовності майбутніх економістів, яка б мала перспективний характер і відповідала вимогам сучасного соціального замовлення.

Мета роботи – розкрити специфіку можливого застосування методів виховання і самовиховання для формування важливої складової частини фахової готовності майбутніх економістів – готовності до самовдосконалення й саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. Готовність майбутніх економістів до фахової діяльності співвідноситься з певним ступенем їхньої *навченості* і *вихованості*, які є взаємопов'язаними, але не тотожними: „ У навченості ... відображаються „присвоєння” особистістю тій стороні суспільного досвіду (людської дійсності), котра охоплює знання, практичні вміння і способи творчої діяльності в галузі науки, техніки, мистецтва і різних видів трудової діяльності. Вихованість же означає ступінь сформованості в людини соціальних і морально-естетичних стосунків як найважливішої її особистісного розвитку” [6, с. 311]. І якщо у процесі навчання майбутні фахівці (залежно від власних зусиль, досвіду і старань викладачів й умов навчання) і набувають основних чинників навченості, то про формування вихованості (у зазначеному вище розумінні – відносно макро- і мікросоціуму) говорити значно складніше, тому що у практиці вітчизняних навчальних закладів апріорі прийнято вважати, що у ВНЗ навчаються дорослі люди, які вже сформувалися в особистісному плані, отже, немає портеби у проведенні з ними постійної виховної роботи, яка б мала системний характер.

Проте, як свідчить та ж практика, істотні проблеми адаптаційного періоду молодих фахівців пов'язані саме з відсутністю *умінь будувати стосунки з людьми* (що прямо пов'язано з моральною незрілістю, егоїзмом, відсутністю толерантності й навичок самоаналізу і самоконтролю власних дій і поведінки); *упевненості в соціальній значущості своєї діяльності* (як наслідок – обмеження своїх функцій суворо регламентованим колом посадових обов'язків, небажання й нездатність до прийняття рішень, які хоч незначною мірою виходять за їхні межі); *спрямованості на свій подальший розвиток як особистості і як професіонала* (через несформованість відповідних потреб, мотивів і вмінь). Причину цього слід шукати в тому, що

відсутність або випадкове безсистемне здійснення процесу виховання майбутніх фахівців під час їхньої підготовки у ВНЗ призводять до того, що у свідомості студентів не утворюється необхідна ієрархія цінностей, яка б забезпечувала перетворення зовнішніх суспільних цілей (у даному разі, у фаховій сфері) на внутрішні мотиви поведінки. Таким чином, існує певна «біла пляма» у практиці багатьох ВНЗ, що обумовлено недостатньою організованістю процесу виховання майбутніх фахівців (зокрема, економістів), що зрештою негативно позначається на сформованості їхньої готовності до майбутньої фахової діяльності.

Для подолання зазначених недоліків та реалізації висунутої мети видається доцільним зробити акцент на двох аспектах, які буде розглянуто детальніше. По-перше, говорячи про феномен фахової готовності майбутніх економістів, ми виходимо з її структури [3, с. 51]. Фахова готовність є інтегральною якістю випускників ВНЗ і складається з: психологічної, практичної готовності і готовності до фахового самовдосконалення. Наслідки аналізу психолого-педагогічної літератури з питань формування фахової готовності також підтверджують, що вона детермінується вимогами соціального замовлення, є складним структурним утворенням особистості, яке охоплює психологічні і практичні чинники (М. Дьяченко, Л. Кандилович, М. Левітов, Д. Узнадзе та ін.) і має забезпечувати реалізацію особистісних потреб фахівців у професійному самовдосконаленні (О. Кучерявий, В. Стрельников). Важливість формування останньої складової частини фахової готовності майбутніх економістів є безумовною, що детермінується високою динамікою сучасного соціуму та, відповідно, його вимогами до фахівців, особливо у такій сфері суспільного життя, як економіка, що зазнає постійних трансформацій.

По-друге, особливості реалізації завдань виховання майбутніх економістів під час їхньої підготовки у ВНЗ полягають у тому, що їм ефективно вирішення цих завдань можливе тільки за умови активної участі самих студентів у цьому процесі (через вікові психологічні особливості),

тобто при здійсненні ними самовиховання з метою самовдосконалення. Психологічний механізм цього процесу полягає у здійсненні майбутніми економістами самоаналізу, виявлення й подолання суперечностей між наявним рівнем професіоналізму («Я-реальне професійне») і бажаним його станом («Я-ідеальне професійне»). Самовиховання є тривалим процесом, який проходить кілька етапів: самопізнання, планування, реалізація плану (програми), контроль і регуляція [5, с. 41].

Отже, при здійсненні процесу виховання майбутніх економістів під час їхньої підготовки у ВНЗ педагогам необхідно спиратися на переглянуту класифікацію традиційних методів виховання, виходячи з того, що особистості притаманна не тільки свідомість, на формування якої спрямовані методи виховання, але й самосвідомість, яку формують майбутні економісти самостійно, використовуючи методи і прийоми самовиховання. З цією метою О.Г. Кучерявим запропоновано класифікувати методи виховання так. Групу методів формування свідомості особистості (бесіди, лекції, диспути, метод прикладу) необхідно доповнити підгрупою методів самопізнання: самоспостереженням, самоаналізом, самовипробуванням, порівнянням самооцінки особистих умінь і якостей з оцінкою оточення. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, привчання, вправа, доручення, створення виховних ситуацій) пропонується доповнити методами включення суб'єктів навчання в роботу творчого характеру (методи формування і стимулювання інтересу до творчості, метод вправи в діяльності творчого характеру тощо) і методами організації самовиховання як джерела розвитку людини (методи формування потреби в самовихованні (формування етичних взірців й ідеалів, постановки близьких і далеких перспектив розвитку особистості); методи «озброєння» технологією складання й виконання особистих планів самовиховання, методи власне самовиховної діяльності (метод самостійного прийняття завдань-самозобов'язань; методи самоорганізації самоконтролю і самозвіту в діяльності із самовиховання та

інші)). Група методів стимулювання поведінки і діяльності (змагання, заохочення і покарання) також розширюється за рахунок методів стимулювання самовиховної роботи [2, с. 293-294].

Практична реалізація сукупності зазначених методів у навчально-виховному процесі економічного ВНЗ буде ефективною і вирішуватиме завдання підготовки майбутніх економістів, здатних до здійснення постійного саморозвитку і самовдосконалення, лише за умови системної організації і систематичного здійснення виховного впливу, який до того ж повинен мати професійну спрямованість і надавати студентам можливості особистісного усвідомлення важливості власного саморозвитку, вільного вибору його напрямів і засобів та формувати в них досвід професійного самовдосконалення. У цілому зміст готовності майбутніх економістів до самовдосконалення у складі інтегральної фахової готовності передбачає їхню спрямованість на проектування загального і професійного розвитку й компетентність у його здійсненні. Їхнє формування можливе завдяки *проектуванню напрямів і засобів самореалізації і самовдосконалення*. Для надання цій діяльності системного характеру пропонується проведення практичних занять із дисциплін різних циклів підготовки економістів за *проектною технологією* й орієнтація змістового наповнення індивідуальної і самостійної роботи студентів на виконання професійно спрямованих завдань проектного характеру, які передбачають, зокрема, формування компетентності студентів у розробці напрямів і засобів особистісного і професійного розвитку в їхньому взаємопоєднанні. Проектна технологія навчання обрана для реалізації завдань самовиховання тому, що спільна розробка і презентація проектних завдань залучають емоційну складову частиною особистості майбутніх економістів, розвивають їхні комунікативні здібності, формують вміння конструктивного діалогу й узгодженої співпраці, що зрештою сприяє перетворенню соціокультурних цінностей на особистісні, внутрішньо прийняті й самоцінні [1].

Найважливішим чинником, що сприяє формуванню активності майбутніх фахівців щодо подолання суперечностей між поточним рівнем

власної фахової компетентності й бажаним (актуальним), ми вважаємо наявність у них *мотивів фахового саморозвитку*. Дієвими засобами їхнього формування є завдання, спрямовані на стимулювання прагнень студентів до оволодіння фаховими знаннями і вміннями на вищому, ніж наявний рівні; забезпечення активного інтересу до процесу та результатів проектування напрямів і засобів саморозвитку; формування адекватної самооцінки (шляхом порівняння реального й ідеального образів «Я»-професійне). Зокрема, це завдання, які передбачають *розв'язання проблемних ситуацій, що є значущими для студентів у фаховому й особистісному аспектах* і вимагають виконання тих фахових дій, якими студенти ще не володіють повною мірою і які допомагав здійснити шляхом консультування, порад й емоційної підтримки викладач (наприклад, ділові ігри, зміст яких пов'язаний з особистим вибором кар'єрної стратегії, або несподіваною можливістю підвищення на посаді, або необхідністю термінової розробки плану дій керівника, спрямованих на суттєве покращення результатів діяльності його підрозділу); *конструювання схеми напрямів саморозвитку і проектування стратегічного плану самовдосконалення* (індивідуальна спрямованість завдань дозволяє формувати активний інтерес студентів до використання можливостей проектного способу діяльності для визначення шляхів досягнення власної фахової компетентності і професійного зростання і просування); *створення студентами особистісно-професійних автопортретів й особистісно-професійних взаємохарактеристик* (їхнє порівняння, виявлення певних розходжень між особистісними уявленнями про себе як майбутнього економіста і думкою оточення. Визначення способів їхнього подолання дозволяють майбутнім економістам зробити підсумкову самооцінку рівня власної фахової готовності й забезпечують її адекватність).

Іншим чинником готовності майбутніх економістів до самовдосконалення – є, як зазначалося вище, їхня *компетентність у проектуванні саморозвитку особистості у фаховій сфері*. Отже, проектні завдання з різних дисциплін, обрані для формування цього чинника, мають

забезпечувати набуття майбутніми економістами досвіду проектування шляхів самовдосконалення і спрямовані на визначення певних фахових еталонів і взірців і постановку відповідних цілей, виявлення можливостей досягнення цілей саморозвитку шляхом проектування його програми (визначення змісту, завдань, необхідних засобів), контроль результатів і внесення корективів у розроблену програму. Реалізація першого чинника (визначення фахових еталонів і постановка відповідних особистісних цілей) здійснювалася студентами під час виконання завдань, що передбачали ознайомлення з вимогами соціального замовлення суспільства на економістів, які сформульовано в освітньо-кваліфікаційних характеристиках спеціальності, посадових інструкціях підприємств бази практики; розробку моделі професійної діяльності економіста, проектування змісту і способів виконання конкретних фахових економічних завдань різного рівня складності тощо. Для підготовки до планування саморозвитку студенти проектували його *програму*, критеріями розробки й контролю якої були: чітке формулювання цілей, їхня актуальність і реальність, конкретизація цілей у вигляді переліку завдань їхньої реалізації, урахування умов і чинників впливу на реалізацію програми; визначеність конкретних термінів і засобів контролю, завершеність розділів програми (повне планування). Наступні презентація й захист своєї програми сприяли рефлексивному усвідомленню майбутніми економістами власне необхідності постійного саморозвитку як бази для фахового зростання й досягнення бажаних цілей, а також формуванню вмінь ставити реальні цілі у сфері фахового саморозвитку і визначати адекватні способи їхньої реалізації.

Сприятливим для формування спрямованості майбутніх економістів на саморозвиток у фаховій сфері й отримання ними відповідного досвіду є і таке, наприклад, проектне завдання з дисципліни «Основи бізнесу», яке має назву «Я – майбутній приватний підприємець» і передбачає усвідомлення майбутніми економістами актуальності формування широкого кола економічних, фінансових, податкових, юридичних, організаційно-управлінських знань і вмінь, потрібних майбутньому бізнесмену. Перед виконанням завдання бажано

провести бліц-опитування за такими питаннями: “Чи хотіли б Ви розпочати власний бізнес? Яку сферу діяльності приватного підприємця Ви хотіли б обрати? Що Вас приваблює у створенні власної справи? Які проблеми Ви бачите для себе в цьому процесі? Яким чином Ви б спроектували план відкриття власної справи? Які знання і способи діяльності Вам треба додатково засвоїти, виходячи з Вашого наявного рівня, щоб Ви мали змогу стати успішним приватним підприємцем? Спроектуйте приблизний план удосконалення власних знань, необхідних, на Вашу думку, приватному підприємцю. Які якості і психологічні риси потрібні підприємцю і чи можете Ви відзначити їхню наявність у себе? Які з них Ви вважаєте за потрібне розвинути у себе на високому рівні?”. Багато студентів-економістів прагнуть у майбутньому мати власний бізнес, який, вважають вони, уможливило б їхню успішну особистісну і фахову самореалізацію, набуття високого соціального статусу, незалежності, автономності. Вони відзначають, що саме наявність економічних знань і вмінь є важливим підґрунтям і сприятливим чинником для успішного ведення власного бізнесу. Попереднє ознайомлення з комплексом необхідних для бізнесмена знань, умінь і якостей і проектування функцій і завдань підприємницької діяльності є для них корисними для оцінки власних можливостей здійснення такого варіанту фахової діяльності в майбутньому. Бажано, щоб виконанню цього проектного завдання передувало проведення «круглого столу» із запрошенням приватних підприємців, що співпрацюють із навчальним закладом, для консультування студентів щодо особливостей організації і ведення власної справи. Виконання цього завдання забезпечує міжпредметні зв'язки дисципліни «Основи бізнесу» з іншими: «Економіка підприємницької діяльності», «Корпоративні форми організації бізнесу», «Методологія розробки бізнес-плану», «Організація виробництва», «Економіка й організація інноваційної діяльності», «Маркетинг непромислової сфери і малого бізнесу», «Економіка комерційної діяльності», «Економіка й організація діяльності фірми», «Економіка й організація малих підприємств» тощо. Також у студентів формуються практичні вміння самовдосконалення шляхом виконання

таких завдань, як визначення складу основних функцій і завдань діяльності підприємців, розробка переліку знань, умінь і особистих якостей підприємців, проектування етико-морального кодексу сучасного бізнесмена (що сприяє усвідомленню суспільної ролі діяльності сучасних підприємців) і проектування можливих напрямів і завдань самовдосконалення, спрямованих на формування актуальних для підприємців фахових знань і вмінь та самовиховання необхідних психологічних і моральних якостей.

Висновки. Таким чином, системна організація виховної і самовиховної діяльності у процесі вивчення майбутніми економістами дисциплін різних циклів підготовки за проектною технологією спрямована на формування готовності до самовдосконалення й саморозвитку як важливого чинника фахової готовності майбутніх економістів. Використання методів виховання і самовиховання в їхній єдності при виконанні проектних завдань забезпечує сформованість у майбутніх економістів поряд із навченістю достатньо високого ступеня *вихованості*, що виявляється в їхній спрямованості на побудову соціально позитивних стосунків у фаховій сфері, морально-естетичному ставленні до її змісту завдяки усвідомленню соціальної значущості своєї діяльності, а також у розумінні необхідності здійснення власного всебічного розвитку як дієвого засобу самореалізації і самовдосконалення.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: навч.-метод. видання: у 2 кн. / І.Д. Бех. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003 – 280 с.
2. Кучерявый А.Г. Педагогика: личностно развивающие аспекты: [монография] / А.Г. Кучерявый. – Донецк: ДонНУ, 2010. – 465 с.
3. Науково-практичні аспекти організації навчальної і методичної роботи в університеті: [монографія / заг. ред. В.П. Шевченка] / Донецький нац. ун-т. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток. ЛТД», 2004. – 256 с.

4. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: [навч. посіб. для магістр. ВНЗ] / З.І. Слєпкань. – К.: Вища шк., 2005. – 239 с.: іл.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: [навч. посіб. для студ. ВНЗ] / М.М. Фіцула. (Серія «Альма-матер»). – К.: Академвидав, 2006. – 352 с. -
6. Харламов И.Ф. Педагогика: [учеб. пособ.] / И.Ф. Харламов. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Высш. школа, 1999. – 520 с.

Авторська довідка

1. Назва статті: Застосування методів виховання для формування готовності майбутніх економістів до самовдосконалення.
2. ПІБ автора: Кошелева Наталя Геннадіївна. Дата народження: 01 квітня 1974 р.
3. Вчений ступінь: кандидат педагогічних наук. Вчене звання: не маю.
4. Місце роботи: Донецький університет економіки та права.
5. Посада: старший викладач кафедри лінгвістики та суспільствознавства.
6. Адреса для листування: 84500, м. Артемівськ, Донецької обл., вул. Артема, б. 21, кв. 6.
Телефон: (095) 153 64 58.
Факс: (0627) 48 12 88.
E-mail: coscheleva.natali@yandex.ua
7. Адреса для відправки авторського екземпляру: 84500, м. Артемівськ, Донецької обл., вул. Артема, б. 21, кв. 6.

Поданий матеріал раніше не публікувався і до інших видавництв не надавався.